

6. FEUDALISME

Al principi hi havia avantatges per a tothom

La paraula *feudalisme* és un mot d'aparició relativament recent: una persona medieval no la coneixia. Descriu el sistema de tinença de la terra que predominava a l'Europa medieval per tal de posar ordre a l'espai terrestre i a les relacions entre propietaris. Des de fa més de dos segles però, s'empra aquest terme quasi sempre en to pejoratiu. Una persona del segle IX o X, que pogués personar-se avui dia, es confondria amb la simplificació d'un sistema sofisticat, flexible i ben fonamentat en llei, que organitzà la societat al llarg d'un període de grans canvis*. De cap manera no fou una trama elaborada per oprimir i explotar el pagès. Tampoc no fou un sistema ideat per assegurar la defensa d'un regne (qualsevol regne) a través d'un cos de cavallers, sinó que el feudalisme regulava els drets sobre el territori, quan la terra era la font major i quasi única de riquesa.

Als 'segles obscurs', després de la caiguda de l'Imperi romà, hi havia moltes terres abandonades i ermes a l'oest d'Europa. L'únic gran propietari d'aleshores era l'Església catòlica i això tan sols en alguns llocs. En una situació de buit, qui tenia força s'apropiava de tota la terra que podia. Una vegada adquirit un tros de terra, però, s'havia de defensar i fer-lo productiu. El feudalisme va créixer quan no hi havia un estat o poder central. L'home fort mantenia que la terra era seva per dret

de conquesta, però s'havia d'arribar a acords amb la seva banda o *mainada*, amb els habitants anteriors del lloc i, potser, atreure nous colonitzadors. S'aconseguirà tot això cedint 'drets'** sobre la terra adquirida als diferents grups implicats.

El feudalisme es desenvolupà els segles VII, VIII i IX, però encara prevalia al regne d'Aragó, al comtat de Barcelona i a tots els comtats i terres adjacents, el temps de la conquesta de Mallorca. El Conqueridor, el rei En Jaume, amb la justificació legal de ser al cap d'una croada santa, havia arrasat per

Una acte d'homenatge a Perpinyà al segle XIII, a l'època quan Perpinyà era la capital peninsular del Regne de Mallorca. [Fig. 26]

mort, esclavitud o exili els antics habitants de l'illa i pretenia que tot Mallorca era seva i hi tenia un camp ras per ordenar. Ja amb antelació havia acordat amb els seus socis el pla general de divisió i explotació, inevitablement segons el model feudal.

(*) L'historiador i arquitecte Gabriel Alomar, parlant "del antiguo feudalismo como sistema complejo de dominio del suelo" opina que "La opresión, la injusticia, la desigualdad, la barbarie, que muchos unen al concepto de feudalismo, más que al sistema en sí, deben ser atribuidos a los tiempos en los cuales alcanzó su desarrollo. Pero no debemos olvidar que el verdadero feudalismo nació como institución de derecho político, única posible – dejando aparte la de monacato – en el caos de la Alta Edad Media" (Gabriel Alomar, 1976, p. 77).

(**) Si pensem en avui dia, ser "propietari" d'un immoble significa tenir certs drets sobre el bé, encara que existeixen limitacions als nostres drets i un ventall de distintes modalitats de propietat.

(*) Les dades sobre el sistema del feudalisme són majoritàriament del llibre *Feudalism* de F.L.Ganshof (1964), que és reconegut com una autoritat del tema.

Encara que aleshores prevalgués el feudalisme, aquest model econòmic i social no tenia la mateixa predominança que havia tingut en segles anteriors. Al segle XIII ja hi havia altres fonts de riquesa, sobretot el comerç, i s'iniciava la producció industrial. L'home ja podia viure i prosperar apartat de la terra i el motiu dels magnats que havien sufragat la conquesta de Mallorca no era tant engrandir els seus terrenys, com aprofitar-se del comerç.

El feudalisme havia nascut en un altre context. La característica que el distingia era la de ser un peculiar enllaç entre propietat immobiliària i persones físiques. El contracte feudal era per la prestació de servei en contrapartida del subministrament de mitjans de vida, sense utilitzar diners. Els diners circulaven molt poc els primers segles de l'edat mitjana: la riquesa eren les terres productives i els homes per defensar-les contra persones que volguessin apoderar-s'en. Així, el con-

Una il·lustració gràfica del ritu d'homenatge. El senyor, en presència de la seva cort, pren les mans del vassall entre les seves. Per reflectir millor la relació entre senyor, vassall i terra, el vassall té tres mans addicionals, una que apunta a ell mateix i dues que apunten a les terres que comprèn el feu. Forma part d'un manuscrit alemany de principis del segle XIV, el *Heidelberger Sachsenspiegel*. [Fig. 27]

tracte feudal començà amb un acord recíproc de servei i amiatat entre persones de la mateixa classe militar, anomenat el *vassallatge*, pel qual un guerrer o *milis* prometé a un altre, que seria el 'senyor', la seva fidelitat i uns serveis militars durant un temps definit, a

canvi de protecció i de la concessió d'unes terres o d'una altra garantia per al seu sosteniment.*

Amb el temps la relació entre senyor i vassall es convertia en permanent i hereditària, però seguia essent un contracte, sobretot de tinença de la terra. Un senyor concedí el *domini útil*, o dret de possessió limitat, que el vassall tenia *en feu* sobre un terreny. Eventualment s'emprava la mateixa paraula, feu, per designar el tros o trossos de terra: la possessió. El gran vassall era animat a contractar vassalls seus en torn seu, per conrear més terra i proporcionar més homes armats. El sistema era complex i tan sols hem fet aquí un esbós dels aspectes fonamentals.

S'han destacat els orígens militars del sistema: el senyor era un home armat amb capacitat per defensar els seus vassalls. A mesura que passà el temps, però, el caràcter de 'senyor' i 'vassall' s'amplià. Al segle XIII, el se-

Del mateix manuscrit alemany, un rei investeix diversos vassalls amb símbols de la seva relació feudal: un bisbe i una abadessa amb un ceptre i tres terratinents amb estàndards. [Fig. 28]

nyor podia ser una fundació eclesiàstica, un funcionari o un bisbe, perquè l'església també era una gran terratinent. Alguns vassalls eren pagesos que pagaven les seves terres i sosteniment en espècie, una part de la seva collita (fins al 30 per cent en alguns casos) o, més avall en l'escala social, amb dies de treball a la possessió del senyor.

La degradació de la relació basada en la igualtat de les dues parts del sistema

començà quan canviaren les característiques dels contractants. Com es comportaren els individus dins aquest marc legal és un assumpte diferent, però el fet que un senyor pugui abusar dels seus vassalls sense témer les conseqüències fa possible de distorsionar fatalment la relació. Ara bé, el vassall no tenia recurs pacífic possible contra el senyor.

La transformació del vassallatge

Si el delme era el pagament a l'església pels seus serveis espirituals, el cens, *la tasca*, *l'alou* i el *lluisme* eren pagaments al senyor temporal, pagaments que es corresponien en certa mesura amb els arrendaments actuals de la propietat immobiliària. Així, en l'*emfiteusi*, la modalitat de concessió de terra més freqüent a Mallorca, la relació feudal es convertí en financera. Amb la transformació, els interessos de les dues parts del contracte ja no són idèntiques, sinó que cadascun cercava un benefici propi i distint. D'aquí naixien els 'abusos' que sumaven al poder ja desigual del senyor, i inevitablement contribuïa a fomentar la imatge tan negativa del feudalisme.

Ara el 'vassall' pagava 'un lloguer' en lloc de tenir deures militars, mentre que les garanties de seguretat i sosteniment per part del 'senyor' s'havia transformat, a més a més, en tutoria i senyoria jurisdiccional. D'aquesta manera el senyor havia aconseguit transformar una obligació seva en un privilegi, cosa que li proporcionà beneficis i autoritat que se sumen al benefici patrimonial directe del lloguer.

El senyor podia tenir dret a jutjar certs delictes i a ser jutge en els plets civils, drets que li repercutia en ingressos monetaris segons el sistema jurídic corrent. A més podia obligar els seus vassalls o *emfiteutes* a emprar i pagar el notari del senyor, la seva era, el seu

molí de gra i el seu forn, el seu celler de vi o la seva sèquia i la font d'aigua. S'ha d'admetre que a molts llocs no existien recursos alternatius d'aquests serveis necessaris per al pagès, sobretot al segle XIII.

El senyor solia imposar altres obligacions lligades al bé immobiliari, com la *fadiga*, un termini de dies durant el qual el senyor podia comprar o determinar les condicions de la venda d'un bé que l'emfiteuta volgués vendre,

Del Capbreu de Argelès de 1292. Un procurador del rei Jaume II rep els documents que justificaven els drets territorials d'un terratinent. Aquest està acompanyat per dos testimonis i al fons un notari registra les escriptures de la propietat. Argelès està a Rosselló, a uns 15 kms de Perpinyà. A l'esquerra està assegut el rei. Entre 1285 i 1299 Jaume II tan sols fou rei als territoris continentals del Regne de Mallorca. [Fig. 29]

o obligar l'emfiteuta a *capbrevar*, que vol dir demostrar a través de documents la història dels seus drets particulars i obligacions respecte a la propietat.

És evident que en l'estructura jeràrquica de la societat, habitual llavors, qui estava més amunt tenia tots els avantatges i més probabilitat de gaudir del benefici patrimonial que tots cercaven, però sols alguns aconseguïen. L'avantatge del senyor era aclaparadora a Mallorca, encara que amb menys abusos típicament 'feudals' al seu abast que en èpoques anteriors. A la primera Carta de Franqueses* predominaren les mesures per eliminar alguns abusos feudals de

(*) De 1230. Vegeu *Història de Mallorca*, Vol. VI, 1978, l'article de Dr. Jaime Salva, p. 191.

Bona part d'una pàgina del MS Bodl. 264, *The Cycle of Alexander Romances* del segle XIV. Utilitzam, amb el permís de Bodleian Libraries, University of Oxford, moltes il·lustracions d'aquest important manuscrit medieval. Les imatges són de Jehan de Grise i data de 1338-1344. Aquí a la pàgina 137 veiem:

- a dalt un cavaller armat muntat, amb el seu escut, la llança molt llarga i l'espasa llarga i pesada. No porta l'armadura completa ni el seu casc particular. El seu cavall està animat i mostra les dents.
[Fig. 30 A]

- a baix, el seu escuder porta l'escut i un patge, el casc. Un altre patge condueix el mateix cavall, que ara està poc disposat a moure's. (És una característica de l'obra d'aquest pintor que els animals mostrin emocions de la mateixa manera com fan les persones).
[Fig. 30 B]

Catalunya amb la finalitat d'atreure colonitzadors al nou regne.

D'altra banda, com que és difícil idear un altre sistema més idoni en el context medieval europeu, no podem saber del cert que els homes lliures estiguessin pitjor situats que els seus contemporanis que vivien sota altres règims. Dubtem que els primers binissalemers o els altres mallorquins de l'època se sentissin especialment desfavorits pel sistema sota el qual vivien. Era el normal per ells, com és per nosaltres el sistema capitalista. Bé podria ser un anacronisme equiparar les seves vides amb les nostres, o imposar els nostres criteris per tal d'avaluar les seves vides.

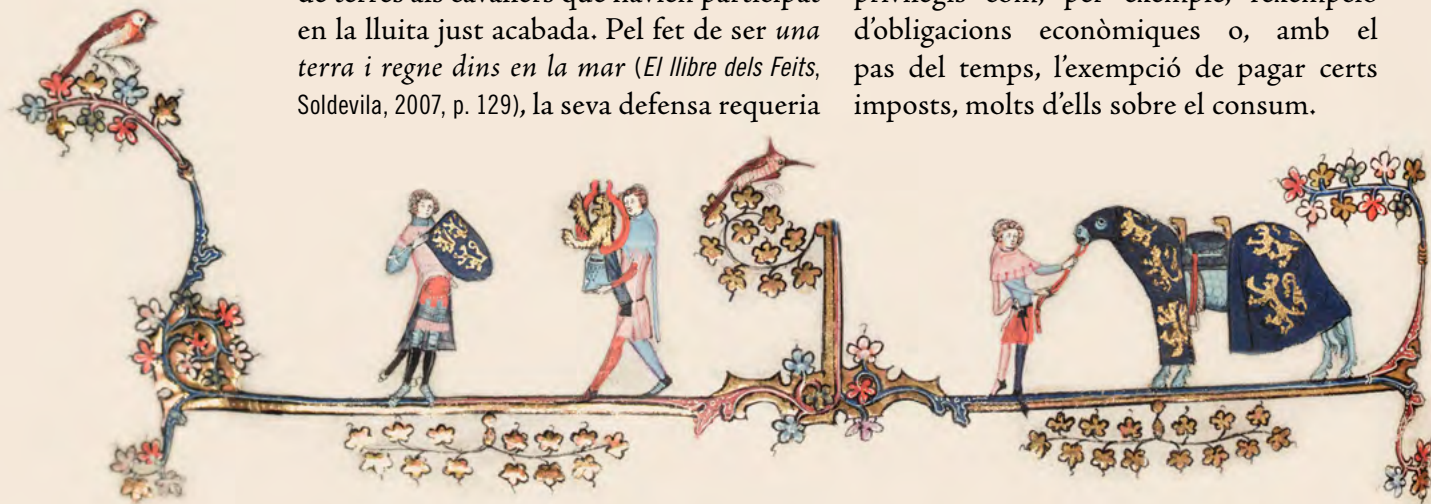
Les obligacions militars

La gestió de la guerra i la defensa del regne al segle XIII i primera meitat del XIV no deixaven de dependre d'una relació feudal clàssica entre el rei, els magnats i els seus cavallers. Un cop que el rei En Jaume havia aconseguit el més proper a l'harmonia entre els seus col·laboradors, a través de la seva notable conquesta, es posava en marxa la defensa del nou regne amb la concessió de terres als cavallers que havien participat en la lluita just acabada. Pel fet de ser *una terra i regne dins en la mar* (El llibre dels Feits, Soldevila, 2007, p. 129), la seva defensa requeria

una organització adient, i les cavalleries territorials foren el sistema triat.

Cada magnat havia aportat un nombre de cavallers equipats per l'empresa contra els musulmans, a més d'un nombre, bàsicament multiplicat per deu, de soldats (servents o peons, com es diuen). Aquestes persones constituïen les respectives *mainades* del magnat o gran porcioner, les quals havia de compensar amb terres. Un nombre, pactat amb antelació amb el rei, era designat *cavaller armat* i al principi quasi tots els cavallers armats havien participat en la conquesta. La majoria de porcioners, però, que havien participat també en la conquesta, no tenia cap obligació específica i reberen unes dues jovades (32 quarterades) de terra en condició *d'honor*. A més gaudien de privilegis com, per exemple, l'exempció d'obligacions econòmiques o, amb el pas del temps, l'exempció de pagar certs impostos, molts d'ells sobre el consum.

Els cavallers armats, en proporció d'un per cada cent-trenta cavallers-porcioners aproximadament, reberen un porció més gran de terres, però tenien l'obligació de mantenir un o més cavalls armats i equipats per a qualsevol necessitat defensiva. Tenien dret d'exercir la *jurisdicció baixa* en causes civils sense *derrama de sang* dins les terres seves, i de tenir un batle propi per administrar les seves cavalleries.

Els cavallers gaudien típicament d'un privilegi anomenat *alou*, que en realitat era l'alliberament de pagar-ho per ells i el dret d'imposar-lo als emfiteutes. L'alou era un impost que obligava a pagar un part del preu de venda de la seva emfiteusi al cavaller, rei o magnat, cada vegada que una propietat canviava de mans per via onerosa, no d'herència directa. Tenir aquells drets feia els cavallers equiparables amb els posseïdors del *domini directe*.

A la porció del vescomte de Bearn s'havien d'establir '1006 cavalleries i mitja' que en aquest cas no tenia res a veure amb persones, sinó amb terres. La relació exacte entre persones i unitats de terra és una qüestió que encara es discuteix, com ho és també la mateixa definició de 'cavalleria'. Les 1006 i mitja cavalleries representaven el total de terra a ser dividit entre porcioners menors i per recompensar els 60 o 70 cavallers armats i altres lluitadors que havien acompanyat el vescomte en la conquesta. A més del vescomte, a Canarrossa hi tenia la seva porció Bernat de Santa Eugènia, que rebé un total de 254 cavalleries, i el seu germà Guillem de Montgrí, sagristà de Girona, ambdós de la família Torroella/Torrella de Montgrí. També hi tenien terres el sagristà de Barcelona, Pere de Centelles; l'ardiaca de Barcelona, Bernat de Villagranata, i els homes de Vic, una de les participacions municipals a la conquesta, feta en provisions o material. En tenim pocs detalls.

L'obligació de mantenir mig cavall armat és difícil de visualitzar, però podia indicar

un cavall armat a temps parcial, per exemple durant uns mesos de l'any, o amb tan sols una part de l'equip que constituïa un cavall armat sencer. Aquest equip era integrat per un cavaller amb armadura i armes diverses, almenys dos cavalls destriats i equipats, un escuder o aprenent de cavaller i, a més, tres o quatre soldats a peu.

En les terres de Binissalem s'establiren dues cavalleries de cavall armat, just després del repartiment a les alqueries d'Aiamans i Lozeta, escripturades de part del rei i de la vescomtessa viuda de Bearn amb dos cavalls armats, i a l'alqueria de Rubines, una cavalleria de mig cavall armat de part del sagristà de Girona. Ambdós establiments daten de l'any 1232 i les dues cavalleries perduraren, encara que modificades, fins al segle XIX, en forma de certs privilegis econòmics o de jurisdicció.

FIGURES CREANT BINISALEM

CAPÍTOL 6

- [26] [Homage a Moyen Age.jpg](#), miniature dels Archives Départementales de Perpignan, Wikimedia Commons
- [27] [28] [Heidelberger Sachsenspiegel](#), (inici del segle XIV) Heidelberg MS., Co. Pal. Germ. 164, Alemanya,
- [29] [Capbreu d'Argelès, \(1292\)](#) Archives Départementales des Pyrénées-Orientales, Wikimedia Commons
- [30 A i B] Jehan de Grise, *Roman d'Alexandre*, MS 264, 137v (1338-1344) Flandes, copyright, amb permís de Bodleian Libraries, University of Oxford

FONTS CITADES.

- _Gabriel Alomar, *Urbanismo Regional en la Edad Media, "Las Ordinacions" de Jaime II (1300) en el reino de Mallorca*, 1976
- _F.L. Ganshof, *Feudalism*, (Third English Edition), Longmans, London, 1964
- _Ferran Soldevila, *Les quatre grans Cròniques, 1, El llibre dels feits del Rei En Jaume*, Barcelona, 2007
- _Dr. Jaime Salva, "Instituciones políticas y sociales ortorgadas por Jaime I a los pobladores de Mallorca", *Història de Mallorca*, vol. VI, 1974

Creant la vila de Binissalem

Un mosaic de cent-cinquanta anys del Regne de Mallorca,
des del 1231

Pel que fa a les imatges, fotografies i il·lustracions: Atès que algunes fotografies, imatges i il·lustracions contingudes en aquesta obra han estat realitzades per tercers, la reutilització i difusió d'aquestes no està coberta per la llicència Creative Commons ni per cap altra llicència, per la qual cosa la seva utilització serà responsabilitat de la persona que en faci ús. En cas que un tercer trobàs que en aquesta obra s'ha fet un ús no autoritzat de les seves imatges, fotografies o il·lustracions pregam que es posi en contacte amb info@creantbinissalem.com per a la seva retirada o correcció.